

УДК 343.71

Плескач Олег Юрійович
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ФАКТОМ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ

В статті автором розглядається проблематика оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом розшуку осіб, зниклих безвісти. Зокрема, зроблено спробу наповнити змістом окреслену дефініцію для чого аналізується семантичне значення слів, їх значення відповідно до чинного законодавства. Також автором аналізує існуючі визначення дефініції «оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень» та пропонується авторське визначення окресленого поняття. Водночас, на підставі аналізу емпіричного матеріалу визначаються та обґрунтовуються особливості притаманні процесу оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом розшуку осіб, зниклих безвісти.

Ключові слова: оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень, розшук, особи, зниклі безвісти.

Постановка проблеми. Аналізуючи відомості викладені на офіційній сторінці МВС України щодо осіб, зниклих безвісти можна дійти висновку, що кожен день на території нашої держави зникає декілька дорослих та 1-2 дитина [9]. В той же час, За даними Міжнародного Комітету Червоного Хреста, в Україні – щонайменше 1,5 тисячі людей, про місце перебування яких нічого не відомо у зв'язку із проведенням Операції об'єднаних сил [5]. Водночас Харківська правозахисна група надає ще більш страшні дані: з початку війни у Донецькій та Луганській областях зникли безвісти 3 тис. 932 осіб, з них 1 тис. 974 досі не знайшли [6]. Окреслене не може не викликати занепокоєння як серед населення нашої країни, так і представників влади чи фахівців у сфері юриспруденції чи захисту прав особи та громадянина. Респонденти вказують, що таке становище пов'язано як загальнодержавними чинниками, так і об'єктивно-суб'єктивними (від запізненого повідомлення до правоохоронних органів про зникнення особи до не якісного виконання правоохоронцями своїх професійних обов'язків). Враховуючи вказане, а також те, що розшук осіб розпочинається після відкриття кримінального провадження, вважаємо доцільним розглянути питання оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом розшуку осіб, що зникли безвісно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взагалі питання щодо оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування кримінального провадження, а також використання оперативно-розшукових (зокрема оперативно-технічних) заходів при проведенні досудового слідства, а також співвідношення оперативно-розшукової діяльності з кримінальним процесом розробляли у свої працях такі вчені: Б.І. Бараненко, Б.Т. Безлепкін, А.В. Белоусов, В.В. Гевко, В.А. Глазков, Є.О. Дідоренко, Є.А. Доля, І.М. Доронін, В.І. Зажицький, С.Ю. Ільченко, Ю.П. Кобець, Є.Г. Коваленко, І.П. Козьяков, В.А. Колеснік, М.І. Курочка, В.Т. Маляренко, В.І. Ніндипова, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, В.Б. Рушайло, В.А. Сілюков, І.В. Сервецький, Г.П. Середа, В.М. Тертишнік, А.Г. Цветков, М.Є. Шумило, а також інші вітчизняні та закордонні вчені. Разом з цим, такими вченими як С.В. Албул, К.В. Антонов, Ж.М. Бига, С.Ю. Гаврик, В.В. Гриценко, М.І. Данилюк, В.В. Єфімов, М.А. Лісовий, С.Ю. Мироненко, М.М. Перепелиця, В.М. Рудік, С.А. Савенко, В.А. Саса, Л.П. Скалосуб, В.В. Сокурено та ін. було приділено увагу безпосередньо вивченню питання оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування кримінальних проваджень. Водночас окремо питання розшуку осіб, зниклих безвісти також на протязі останніх років перебуває в стані актуалізації, однак здебільшого фрагментарно. Зокрема окремі аспекти проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих

(розшукових) дій під час виконання доручення слідчими розглядалось М.В. Зубовим в науковій статті «Особливості проведення першочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб» [7]. Аналізуючи наукову працю М.В. Зубова слід дійти висновку, що досліджуване нами питання було розглянуто лише в контексті здійснення першочергових процесуальних дій, залишивши при цьому поза увагою інші складові оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей проведення оперативно-розшукового забезпечення кримінальних проваджень за фактом розшуку осіб, зниклих безвісно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не відходячи від загально прийнятих прийомів наукового пізнання того чи іншого явища, перш за все спробуємо наповнити змістом дефініції «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження за фактом розшуку осіб, зниклих безвісти».

З точки зору етимології слово «забезпечення» доцільно використовувати для позначення процесу або діяльності задоволення когось, чогось у якихось потребах, створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось [13]. В той же час, аналізуючи положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можна дійти висновку, що використання вказаного слова в контексті оперативно-розшукової діяльності означає створення суб'єктами ОРД умов із використанням сил, засобів та заходів ОРД для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження [11].

В той же час, серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності єдиного підходу до окреслення змісту дефініції «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» на сьогодні немає.

Зокрема, наприклад, на М.В. Стащак пропонує під визначенням «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» розуміти одну із організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності, основним призначенням якої є забезпечення ефективного, повного і об'єктивного виконання завдань кримінального провадження, відшкодування матеріальних збитків, завданих підготовкою чи вчиненням злочину, за допомогою нормативно дозволених оперативно-розшукових можливостей [14, с. 236].

Натомість від зазначеної думки, В. П. Хомколов зазначає, що оперативно-розшукове забезпечення є самостійною формою взаємодії слідчого і оперативних підрозділів [15, с.11]. На нашу думку та думку інших вчених таке звуження змісту досліджуваної дефініції В.П. Хомколовим є не досить коректним. Зокрема, Є. М. Рябков визначає, що коло питань, які вирішуються в процесі оперативно-розшукового забезпечення, значно ширше, ніж під час взаємодії, поняття «оперативно-розшукове забезпечення» може також охоплювати вирішення завдань у період, коли встановлені особи, які вчинили злочини і необхідно забезпечити захист зібраних слідством доказів, збереження речових доказів, безпеку учасників кримінального провадження, щодо яких здійснюється психічний і фізичний вплив, і багато іншого [9, с. 8-9].

В той же час, М. М. Перепелиця та І. Р. Шинкаренко дефініцію «оперативно-розшукове забезпечення кримінальних проваджень» як комплекс заходів оперативно-пошукового характеру з установлення фактів і обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних справах, джерел інформації про них з метою забезпечення слідства даними, що сприяють з'ясуванню істини і покаранню винних відповідно до закону. На їх думку, необхідність проведення оперативно-розшукових заходів на стадії досудового слідства викликана тим, що при розслідуванні злочинів обвинувачені та їхні зв'язки протидіють кримінальному судочинству, чим порушують права інших учасників кримінального процесу [10, с. 42].

В той же час, В.В. Давиденко окреслене пояснює тим, що оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування злочинів є: функціональним обов'язком органів досудового розслідування і оперативних підрозділів кримінальної поліції, заснованим на вимогах кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства; запорукою успішного розслідування кримінальних проваджень, відкритих за фактом вчинення злочинів даної групи; будується в тісній взаємодії слідчих органів і оперативних підрозділів кримінальної поліції з урахуванням функціонального розмежування їхніх повноважень; дозволяє зберегти показання

свідків базу, речові докази і нейтралізувати кримінальну протидію підозрюваних, обвинувачених, а також осіб з їхнього оточення [4]. До речі, аналізуючи наведене, можна дійти висновку, що думка В.В. Давиденка побудована на підставі наукових здобутків такого видатного вченого як О.М. Бандурки, оскільки останній вказував, що під час оперативно-розшукового забезпечення оперативні підрозділи зобов'язані відслідковувати ситуацію, що виникає навколо розслідування, вивчати реагування підозрюваних і обвинувачених на слідчі дії, інші процесуальні дії органів дізнання, прокурора, суду стосовно них [2, с. 236–237].

Водночас, слід відмітити, на відміну від зазначених думок вчених, сьогодні досить часто можна зустріти погляд вчених щодо обмеження оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження виключно виконанням доручень слідчих оперативними працівниками. Зокрема, на думку О.Ю. Анциферова, яким було проведено дослідження поняття оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування злочинів проти власності, що вчинюються в районі проведення АТО, в тому числі й військовослужбовцями ЗСУ, та який визначає вказану діяльність як процес виконання доручень слідчих щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій працівниками оперативних підрозділів [1, с. 133].

З однієї сторони така точка зору є доцільною та має сенс. Зокрема, казати про те, що в умовах сучасного кримінального процесуального законодавства оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування кримінальних проваджень за фактом розшуку безвісно відсутніх осіб – це фактично лише здійснення оперативними підрозділами доручень слідчих та прокурора на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій пояснюючи аналізом чинного законодавства в контексті організації розшуку осіб, безвісно зниклих. Так, відповідно до чинного законодавства при надходженні до органу поліції заяви про зникнення особи безвісти повинно на протязі доби бути відкрито кримінальне провадження та розпочатись досудове розслідування. Як вказує В.Я. Горбачевський, першочерговою задачею досудового слідства є встановлення місця знаходження безвісти зниклих осіб – тих, хто з невідомих причин зник з постійного місця проживання чи місця роботи, стосовно кого в органах поліції заяви чи повідомлення про зникнення і є підстави вважати, що вони стали жертвами злочину чи нещасного випадку. Такі заяви і повідомлення можуть надійти від родичів і близьких особи, яка зникла, від посадових осіб житлово-комунальних органів, адміністрацій, установ, організацій, підприємств, де працювала чи навчалась безвісно зникла особа, від органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Повідомлення про осіб, які безвісно зникли, може бути отримано із засобів масової інформації, інформація про зникнення може міститися в матеріалах кримінального провадження, чи отримана від особи, яка залучена до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Факт безвісного зникнення людини нерідко є очевидним (заяви і повідомлення близьких родичів, рідше знайомих і колег по роботі), то залишається невідомим жертвою якого злочину вона стала (причиною раптового зникнення може бути вбивство, нещасний випадок із приховуванням тяжких наслідків, викрадення для фізичної чи сексуальної експлуатації, захоплення в заручники з метою викупу чи виконання інших протиправних умов, шахрайством, використанням трупа іншої людини, інсценоване самогубство, з від'їздом в іншу місцевість; другі причини) та за ознаками якого злочину необхідно проводити розслідування. Отже, на момент початку досудового розслідування необхідно встановити такі дані, які з одного боку підтверджують безвісне зникнення особи, а з іншого – вказують жертвою якого злочину вона стала та що важливо, дозволяють встановити місце події [3, с. 185].

Тобто, оперативні працівники з початку кримінального провадження за фактом зникнення особи безвісти входять до складу до слідчо-оперативної групи та виконують доручення слідчого.

З іншої сторони відповідно до положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з метою розшуку особи, зниклої безвісно заводять оперативно-розшукову справу та здійснюють оперативно-розшукові заходи. Можна казати про наявність колізії та невідповідність положень КПК та вказаного Закону. Однак практика свідчить, що оперативні працівники здебільшого на власний розсуд здійснюють лише ті, заходи, що не потребують судового дозволу або використовують можливості осіб, що конфіденційно співпрацюють з органами поліції. Тобто,

діяльність оперативних працівників направлена на встановлення первинної оперативно-розшукової інформації про обставини зникнення особи безвісно або безпосередньо про таку особу чи її оточення.

Враховуючи вказане, на нашу думку, дефініцію «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження за фактом розшуку особи, зниклої безвісно» слід визначати як діяльність уповноважених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктів, направлену на проведення встановлення відомостей про таку особу, обставини її зникнення, що проводиться або в межах виконання доручень слідчого або інших заходів, із використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності.

Що стосується особливостей такої діяльності, то перш за все вони пов'язані із часовим критерієм. Зокрема, практика свідчить, що результативність пошуку осіб, зниклих безвісно прямо пропорційна до співвідношення початку проведення заходів направлених на розшук із фактичним часом зникнення особи. Вказане доволі вірно обґрунтовують Є.Д. Лук'янчиков та Б.Є. Лук'янчиков, зокрема вказуючи на те, що аналіз практики засвідчує, що невідкладність тієї чи іншої слідчої дії визначається необхідністю її термінового проведення, що обумовлюється характером слідчої ситуації, яка склалася на конкретний момент розслідування. Зволікання з провадженням таких дій може привести до втрати інформації, яка необхідна для розкриття злочину. Невідкладний характер може мати будь-яка слідча дія і не тільки на початковому етапі розслідування, а і при подальшому провадженні у справі» [8]. Тобто, оперативні працівники після отримання інформації про зникнення особи безвісно повинні невідкладно проводити заходи направлені на встановлення її місцезнаходження.

Другою особливістю оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження за фактом розшуку осіб, зниклих безвісно є якість та повнота збору оперативними працівниками первинної інформації про особу, що зникла та обставини за яких вказане відбувалось. Зокрема, практика свідчить, що оперативні працівники у випадку отримання інформації про зникнення особи безвісно повинні не тільки виконувати вказівки слідчого щодо огляду місця події, а й самостійно здійснювати заходи направлені на збір конкретизуючої, уточнюючої інформації.

Як наступну особливість можна відмітити необхідність використання можливостей та залучення до проведення розшуку особи інших підрозділів та служб Національної поліції, зокрема оперативно-технічного підрозділу. Вказане обумовлено сучасним станом наукового прогресу, який надав можливість встановлення місцезнаходження особи за допомогою встановлення місцезнаходження різного роду засобів зв'язку, що нею використовувались (мобільний телефонний, смарт-годинники, або інші гаджети в які вбудовані GPS-навігатори, трекери тощо).

Останньою особливістю оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження за фактом розшуку осіб, зниклих безвісно можна назвати те, що оперативні працівники та слідчі повинні постійно здійснювати обмін отриманими відомостями та спільно приймати рішення щодо доцільності проведення подальшої діяльності.

Висновки. Отже, підсумовуючи наведене можна дійти висновку, що оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження за фактом розшуку осіб, зниклих безвісно це складний процес, який характеризується наявністю певних особливостей здійснення та в кінцевому результаті на меті має встановлення місцезнаходження особи, зниклих безвісно.

Список використаної літератури

1. Анциферов О. Ю. Оперативно-розшукова протидія підрозділами карного розшуку злочинам проти власності у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.Ю.Анциферов. – Х., 2015. – 260 с.
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник / О.М.Бандурка. – Х., 2002. – 336 с.
3. Горбачевський В. Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб / В. Я. Горбачевський // юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 185- 201.
4. Давиденко В. В. Загальні засади оперативно-розшукового забезпечення досудового

- розслідування злочинів проти власності, що вчиняються в громадських місцях / В.В.Давиденко // Форум права. 2017. – № 5. – С. 120–126. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_5_18.pdf.
5. Депутати визначили правовий статус осіб, зниклих безвісно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.5.ua/polityka/deputaty-vyznachyly-pravovyi-status-osib-znyklykh-bezvisty-173528.html>.
 6. З початку війни на Донбасі зникли безвісти майже 4 тис осіб, половину з них не знайшли [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unian.ua/war/10148591-z-pochatku-viyni-na-donbasi-znikli-bezvisti-mayzhe-4-tisyachi-osib-polovinu-z-nih-dosi-ne-znayshli.html>.
 7. Зубов М. В. Особливості проведення першочергових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку безвісно відсутніх осіб. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – Вип. 2. – С. 263-268. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduv_2016_2_31.
 8. Лук'янчиков Є.Д, Лук'янчиков Б.Є. Характеристика невідкладних слідчих дій / Є.Д. Лук'янчиков, Б.Є. Лук'янчиков. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/%D0%9B%D1%83%D0%BA%D1%8F%D0%BD%D1%87%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2-%D0%91.%D0%84.-%D0%9B%D1%83%D0%BA%D1%8F%D0%BD%D1%87%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2-%D0%84.-%D0%94.pdf>.
 9. Облік Розшук. Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wanted.mvs.gov.ua/searchbezvesti/>.
 10. Перепелица Н. Н. Оперативно-розыскное сопровождение уголовного судопроизводства и судебного разбирательства / Н. Н. Перепелица, И. Р. Шинкаренко // Додаток до вісника Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. 1998. № 3. С. 3046.
 11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XI [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
 12. Рябков Е. М. Нейтрализация противодействия привлекаемых к уголовной ответственности лиц с использованием возможностей ОРД : монография / Е. М. Рябков. – Новгород : Нижегород. акад. МВД России, 2002. – 189 с
 13. Словопедія. Забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/32/53399/30821.html>.
 14. Стащак М. В. Форми оперативно-розшукової діяльності підрозділів кримінальної поліції у протидії злочинності : концептуальні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Х., 2017. – 355 с.
 15. Хомколов В. П. Правовые и организационно-тактические вопросы оперативно-розыскного обеспечения деятельности следователя по установлению лица, совершившего преступление : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В.П.Хомколов. – М., 1984. – 196 с.

Плескач А. Ю. Отдельные особенности оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств по факту розыска лиц, пропавших без вести

В статье автором рассматривается проблематика оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств по факту розыска лиц, пропавших без вести. В частности, сделана попытка наполнить содержанием очерченную дефиницию для чего анализируется семантическое значение слов, их значения в соответствии с действующим законодательством. Также автором анализируются существующие определения дефиниции «оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств» и предлагается авторское определение очерченного понятия. В то же время, на основании анализа эмпирического материала определяются и обосновываются особенности присущи процесса оперативно-розыскного обеспечения уголовных производств по факту розыска лиц, пропавших без вести.

Ключевые слова: оперативно-розыскное обеспечение уголовных производств, розыск, лица, пропавшие безвести.

Pleskach A. Yu. Separate features of the operational-search support of criminal proceedings in connection with the search for missing persons

In the article, the author considers the problems of operational-search support of criminal proceedings in connection with the search for missing persons. In particular, an attempt was made to fill in the content of the outlined definition, for which the semantic meaning of words and their meanings are analyzed in accordance with current legislation. The author also analyzes the existing definitions of the definition of «operational-search support for criminal proceedings» and proposes the author's definition of the outlined concept. At the same time, on the basis of the analysis of empirical material, the features inherent in the process of operational-search support of criminal proceedings for the search for missing persons are determined and substantiated.

Key words: operational-search support of criminal proceedings, search, missing persons.

Надійшла до редакції 30 травня 2018 р.

